

LES DONES EN LA COMUNICACIÓ DE LA NATURA I EL MEDI AMBIENT

WOMEN AND ENVIRONMENTAL AND NATURE JOURNALISM

Maria Josep Picó
Revista Nat

RESUM

L'article s'inicia amb la comparació entre feminisme i ecologisme i continua amb una reflexió personal sobre l'experiència de l'autora com a cap de la revista *Nat*. També, fa evident el famós "sostre de vidre" sota el qual les dones periodistes tan sols poden contemplar els llocs de direcció sense per això poder copsar-los. Pel que fa a les revistes de natura, aquestes es troben carregades d'una visió masculina, la qual cosa podria considerar-se contradictori si pensem que els temes naturals es troben ben sovint relacionats amb alguns aspectes de la feminitat com ara la reproducció. L'autora d'aquest article reflexiona sobre les possibles explicacions de la desequilibradíssima presència masculina en el periodisme ambiental. De més a més, no solament és greu el fet que els periodistes siguin gairebé sempre homes sinó que, a més, aquest tipus de revistes com *Nat* funcionen amb l'ajut constant d'especialistes que també són majoritàriament masculins.

Paraules clau: Mitjans de comunicació, periodisme de dones, natura, medi ambient, gènere, feminisme.

ABSTRACT

This article begins with a comparison of feminism and ecology, and continues with personal reflections on the author's experience as chief editor of *Nat Magazine*. Maria Josep Picó gives evidence for the infamous "glass ceiling" beneath which women journalists have had to contemplate positions of responsibility, without quite being able to access them. We learn that even nature magazines are run in conformity with a masculine vision of things, which is contradictory when we consider that themes of nature are often in parallel to aspects of femininity, such as reproduction. The author gives possible explanations for this large disequilibrium in environmental journalism. Not only is it a grave state of

affairs that journalists tend to be men most of the time, argues Maria Josep Picó, but also the specialists on whom publications like *Nat Magazine* must rely constantly also tend to be men.

Key words: Media, women's journalism, nature, environment, gender, feminism.

SUMARI:

–L'ecofeminisme i els mitjans. –La connexió dona-natura. – L'absència de la dona com a especialista.
– El bucle descendent en la societat actual.

L'ecofeminisme i els mitjans

La vinculació de la defensa dels drets de la dona a la conservació de la biodiversitat va aconseguir, a finals de la passada dècada dels setanta, obrir un nou front de treball i de reivindicació. L'itinerari de l'ecofeminisme, sorgit paral·lelament amb les primeres alertes davant la crisi ecològica d'abast mundial, afavoria l'aprofitament de les sinergies de diversos moviments socials moguts amb un objectiu comú: la justícia mediambiental.

En confluència amb l'ecologisme, el feminisme es mostra a la societat no solament com una ideologia de dones, tal vegada percebuda com a partidista, sinó que la seva lluita va en benefici de tota la societat. Les dinàmiques ecologistes aporten al feminisme –com a altres moviments, col·lectius o partits com ara els moviments antiglobalització ecològica, col·lectius pacifistes, partits nacionalistes o entitats de gais i lesbianes– noves dialèctiques per connectar amb els mitjans de comunicació i amb la societat en general. Perquè les pràctiques conservacionistes afavoreixen la superació de fórmules de lluita poc valorades, com ara la resistència davant el dominador. En el conjunt de beneficis d'aquesta simbiosi cal esmentar que les demandes ecologistes són percebudes com a políticament correctes, alhora que els seus promotors van ser capaços d'obrir una nova especialitat comunicativa: la denúncia ambiental amb un elevat component d'espectacularitat. Ambdós fonaments claus per a la difusió dels seus missatges.

Quan el feminisme s'apropa a l'ecologisme també corre perills. Els diversos enfocaments de l'ecofeminisme coincideixen en la necessitat d'afrontar la crisi ecològica i d'aconseguir que es reconega la relació entre la dominació i l'explotació de la natura pels humans. Però en aquest front d'actuació es pot diluir el paper de la dona, com mostren els mitjans de comunicació, on sempre ha triomfat més la notícia ambiental en el seu vessant de

degradació de l'entorn, fins i tot d'implicació econòmica, que en la seva implicació amb les dones.

La connexió dona-natura

La lluita contra la degradació ambiental contribueix a comprendre l'opressió de les dones, alhora que aquest no és un fenomen puntual de determinades cultures sinó que ha estat magnificat per l'organització política i econòmica mundials. La reflexió sobre les diverses formes del feminisme ecològic és força interessant per abordar, posteriorment, l'acció periodística d'una dona com a directora d'una revista de divulgació de natura i medi ambient. Les ecofeministes essencialistes destaquen la connexió biològica de les dones i la natura, mentre que les no essencialistes perceben la proximitat de les dones amb el món natural com una construcció social, tot i que troben en aquesta la possibilitat de canviar els valors patriarcals imperants, com també de detindre la destrucció del planeta.

Malgrat l'avenç de l'ecofeminisme, hi ha molts tòpics i discriminacions per resoldre i afrontar en tots els àmbits. Ara només abordarem la situació d'un àmbit específic dels mitjans de comunicació: les revistes de natura. Per començar, destacarem dos aspectes des del meu punt de vista d'una periodista especialitzada en medi ambient que dirigeix la revista *Nat – Sàpiens Publicacions*–: el fet que una dona dirigeixca una publicació i les idees preconcebudes vinculades amb la 'mare natura'.

La direcció dels mitjans de comunicació encara es troba, majoritàriament, en mans masculines, tot i que en les redaccions hi ha una majoria de dones treballant. Aquesta situació de desequilibri pot estar vinculada a la falta de reconeixement de les dones, a l'exigència de les dones per acomplir els seus horaris en una professió –sobretot en el cas dels diaris– marcada per jornades laborals que no tenen límit o a les renúncies femenines a ascendir en la seva carrera professional perquè tenen altres valors prioritaris.

La pràctica periodística no és comparable amb altres professions, com ara la docència o les carreres en les administracions públiques, ja que la dona, quan ha de demostrar mèrits a través d'oposicions i concursos, és a dir, d'una manera més objectiva, accedeix als càrrecs més alts de decisió en un major percentatge. Alhora, i aquesta és una visió molt personal, durant la meua trajectòria com a directora de la revista durant tres anys he observat que la meua condició de dona ha resultat sovint, de cara a fora, sorprenent, més valorada o ha generat una resposta amb un to sentimentalista. També he de reconèixer que mai he trobat algú que mostrara desconfiança respecte de la meua experiència o criteri periodístic ni menyspreu. En contraposició, he de destacar que és ben cert que les dones encara hem de

donar més que els homes, especialment en aquesta professió, per arribar als llocs de decisió. A més a més, m'agradaria ressaltar amb molt d'èmfasi que el sostre de vidre per a les dones en el periodisme està determinat per factors intangibles, com ara la complicitat masculina que tant agrada els homes, dins i fora de les redaccions dels mitjans. Aquesta és una limitació invisible i incalculable, però que condiciona molt l'evolució de les carreres femenines.

En segon lloc, apuntaré que malgrat l'arrelament del tòpic de la 'mare natura' en la nostra societat, vinculada a la gènesi de vida, a la maternitat, a les imatges tendres de femelles amb els seus cadells o les flors tan identificades amb la dona, la comunicació sobre la fauna està carregada d'una ideologia que magnifica per inèrcia el poder i preponderància dels mascles en el món animal.

L'absència de la dona com a especialista

Si ens centrem en el cas de la revista Nat podem detectar diversos àmbits laborals connectats amb la nostra tasca periodística on la dona adquireix molt menys preponderància i presència que els homes: com a assessores científiques dels reportatges, fotògrafes de natura i dones entrevistades.

En la nostra publicació fem servir el tàndem periodista i assessor científic per elaborar els reportatges a fi d'assolir la redacció més fluïda i atractiva, alhora que el màxim rigor. En aquesta tasca hem trobat que més del 90% dels nostres reportatges han estat assessorats per homes. En cap moment per la nostra voluntat d'excloure la dona, al contrari, però als llocs preeminents en les universitats, centres d'investigació i administracions hi ha una presència major d'homes. És molt il·lustrativa la gràfica tissora que s'observa a les jerarquies del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), la qual revela que tot i que el nombre d'estudiants dones és molt superior, tan sols arriben a catedràtiques al voltant del 14%, front al 60% d'homes. En aquest vessant, cal reconèixer que la primera línia de la ciència implica una elevadíssima dedicació de temps personal –assistència a congressos, lectura d'articles, preparació de ponències, tasques de gestió, etc–, el qual les dones no estan disposades a perdre per les seves prioritats o no poden perquè han de fer front a tasques domèstiques i la cura de la descendència. El problema és quan les carreres de les dones estan frenades per decisions alienes.

Possiblement en la pròxima generació aquesta situació estarà corregida, però aquesta és la realitat que nosaltres ens hem trobat ara al nostre país. Un àmbit on la dona especialista tampoc no es preceptiva és la meteorologia, on la figura masculina té una tradició molt més potent als mitjans de comunicació. Un cas diferent, però, és la identificació tan acceptada

pel discurs mediàtic ambiental que 'els homes' en lloc dels éssers humans o les persones són responsables de la degradació ambiental del planeta'.

Una altra de les absències més paleses són les dones fotògrafes, en comparació amb el gran nombre de fotògrafs. La dona, potser, no està tan atreta pel tipus de vida i renúncies que exigeix la fotografia de natura: incertesa de sou, llargs períodes de viatge en condicions dures –sobretot, quan es va a la recerca de determinades espècies–. D'altra banda, tot i que no es pot generalitzar, l'estil de les fotògrafes de natura que hem vist es centra més en paisatges, treball de les textures i en el cas dels animals, més tendresa que acció.

Les dones entrevistades a la revista *Nat* també són molt poques en comparació al nombre d'homes. La nostra entrevista mensual està vinculada a una novetat editorial sobre natura, medi ambient o ciència i hem comprovat com la producció femenina al nostre territori en aquestes matèries és molt menor, amb la qual cosa, la presència de dones es redueix considerablement en aquesta secció. D'altra banda, el tipus d'obres de dones no solen ser de divulgació de la ciència o la biodiversitat d'autor, ni tampoc llibres de rutes, sinó que el seus són treballs genèrics com ara diccionaris, guies o anuaris.

El bucle descendent en la societat actual

Les absències de la dona que hem comentat poden estar relacionades per la seva exclusió, però també pels seus valors i preferències. De tota manera, és molt evident que la presència femenina en la cúpula dels mitjans de comunicació i en els continguts mediàtics podria estar representada per un bucle descendent, el sentit del qual és molt difícil i costós de canviar perquè les dificultats de la dona per accedir a llocs de decisió estan relacionades amb l'arrel masclista de la nostra societat, com també al model consumista imperant. De fet, les exigències comercials condicionen la tasca de les redaccions, dirigides o no per dones. Per exemple, en el cas de les revistes especialitzades se sap que és l'home qui, majoritàriament, decideix la seva compra, amb la qual cosa, des de les redaccions es podria estar mantenint una inèrcia d'elaborar productes per atraure els gustos masculins.

Així doncs, la dona periodista, fotògrafa, científica o escriptora en el món de la natura i el medi ambient no només està atrapada en els condicionaments laborals i renúncies personals, sinó també en limitacions imposades per la mateixa societat de consum. Aquestes resulten molt més subtils i imperceptibles, però frenen el desenvolupament del bucle ascendent de la dona en l'entorn professional i mediàtic.

Bibliografia

- CASTELLS, Manuel (2000): *La era de la informació*. Vol. I. *La sociedad red* / Vol. II. El poder de la identidad. Madrid: Alianza Editorial.
- GARCÍA, Ernest (2004): *Medio ambiente y sociedad. La civilización industrial y los límites del planeta*. Madrid: Alianza Editorial.
- HOLLAND-CUNZ, Barbara (2001): *Ecofeminismos*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- KLEIN, Naomi. *No logo*. Barcelona: Paidós.
- MIES, María / SHIVA, Vandana (1998): *La praxis del ecofeminismo. Biotecnología, consumo, reproducción*. Barcelona: Icaria Editorial.
- SHIVA, Vandana (1995): *Abrazar la vida. Mujer, ecología y desarrollo*. Madrid: Horas y horas.

Pàgines WEB consultades:

- *United Nations Development Fund for Women*: www.unifem.org
- "Dones i ciència". Generalitat de Catalunya. Departament d'Innovació, Universitats i Empresa: <http://www10.gencat.net/dursi/ca/re/donesciencia.htm>